
Η χάρση της τουρκικής γεωπολιτικής ως προϊόν ηγεικής φιλοδοξίας

Μια πρόκληση έναντι
των παραδοσιακών μεθόδων διαχείρισης
κινδύνου και μέτρησης ισχύος

*Γιάννης Καρκαζής, Γεώργιος Μπάττος
και Ιωάννης Βιδάκης*

Ο πιο δημοφιλής ανάμεσα στους διάφορους χαρακτηρι-
σμούς που έχουν κατά καιρούς λάβει οι συγκεντρώσεις
ισχύος στην διεθνή πολιτική είναι αναμφίβολα αυτός της
«υπερδύναμης», ως κράτους που έχει τη δυνατότητα να προβάλλει
ισχύ και επιρροή σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως αναλυτικά ει-
σήχθη από τους W. Fox και N. Spryckman κατά την δεκαετία του
1940, στην αυγή της επερχόμενης μεταπολεμικά νέας τάξης πραγ-
μάτων, αλλά και δεκαετίες νωρίτερα από τον F. Ratzel με αφορμή
την περιοχή που εξασφάλιζε μια χώρα ιδιαίτερα διά της ναυτικής
δύναμης [1]. Μία σημαντική «παραλλαγή» της έννοιας της υπερδύ-
ναμης είναι η «περιφερειακή δύναμη», περιεχόμενο της οποίας

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΚΑΖΗΣ είναι καθηγητής και κοσμήτορας στο Πανεπιστή-
μιο Αιγαίου.

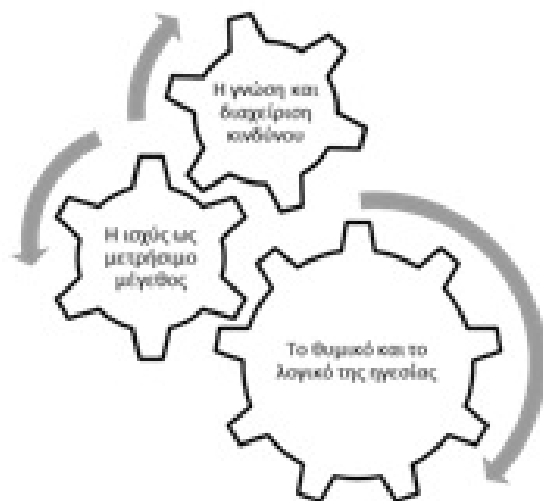
Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΛΤΟΣ είναι υποψήφιος διδάκτορας στο Τμήμα Ναυτιλί-
ας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΙΔΑΚΗΣ είναι διδάκτορας και αρχιπλοίαρχος ε. α.

είναι το ισχυρό κράτος του οποίου, ωστόσο, οι δυνατότητες προβολής ισχύος και επιρροής είναι γεωγραφικά περιορισμένες [2].

Η παρούσα ανάλυση στοχεύει στην ανάδειξη του πλέον σημαντικού στρατηγικού προτάγματος για κάποιες από τις εκκολαπιόμενες αλλά και τις καθιερωμένες περιφερειακές δυνάμεις, δηλαδή της σφοδρής επιθυμίας να αναδειχθούν εν καιρώ σε υπερδυνάμεις. Για κάποιες από τις περιφερειακές δυνάμεις, η ένταση της εν λόγω σφοδρότητας αυξάνεται κατά το ότι αυτές συχνά υποφέρουν από το «σύνδρομο του έκπτωτου βασιλιά», ο οποίος αναπνέει μόνον για την επίρρωση της ισχύος του έως και την επιστροφή στο θρόνο. Ειδικά για την Τουρκία ως κληρονόμο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η υποβόσκουσα συλλογική ψυχολογία της σύγχρονης κατωτερότητας εν συγκρίσει με το οθωμανικό παρελθόν, ανάμικτη με την σφοδρή ανάμνηση της πάλαι ποτέ ανωτερότητας, καλλιεργεί ενδιαφέροντα συμπλέγματα πολιτικής εξουσίας που φλερτάρουν οριακά με όλα τα ενδεχόμενα, από αυτό του μεγαλεπήβολου αναβαθμού έως και την πιθανότητα μιας παταγώδους ιστορικής αποκαθήςλωσης.

Από μια άλλη γωνία προσέγγισης, οι πιο διαδεδομένες ερμηνείες των διεθνολογικών φαινομένων διευκρινίζουν τα επίπεδα ανάλυσης στην βάση τριών κατηγοριών εξέτασης: Το πρώτο είναι το παγκόσμιο-συστημικό (εξωτερικό), όπου σημαίνοντα ρόλο κατέχουν οι διεθνείς συντελεστές επιρροής των αποφάσεων των κρατών, (ύπαρξη ισχυρών δυνάμεων, εκτεταμένη οικονομική εξάρτηση, ασυμμετρίες κυριαρχίας, συμμαχίες, έλλειψη επαρκών ενεργειακών πόρων). Το επόμενο είναι το κρατικό (εσωτερικό) και το τελευταίο το προσωπικό, (ατομικό/ηγετικό) [3]. Υπογραμμίζεται ότι τα κράτη είναι οι κύριοι παράγοντες στις διεθνείς υποθέσεις και ως κυρίαρχες πολιτικές μονάδες καθορίζουν σε απόλυτο και πλήρη βαθμό την συμπεριφορά και την δράση τους. Και τα τρία επίπεδα επηρεάζουν ταυτόχρονα επιλογές και αποφάσεις αλλά το ειδικό τους βάρος συνήθως εξαρτάται κατά περίπτωση. Σε μια προέκταση της εν λόγω ερμηνευτικής προσέγγισης, και στην προσπάθεια να διερμηνευθούν οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων, το ατομικό/ηγετικό στοιχείο προβάλλεται στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του κράτους (βλέπε Σχήμα 1) μέσα από την διπλοκή του με τις διαδικασίες γνώσης και διαχείρισης κινδύνου αλλά και την μέτρηση ισχύος, προκειμένου να ληφθούν οι αποφάσεις που αναμένεται να υλοποιήσουν τις ηγετικές φιλοδοξίες.

Σχήμα 1: Το ατομικό/ηγειακό στοιχείο προβάλλεται στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του κράτους μέσα από την διαπλοκή του με τις διαδικασίες γνώσης και διαχείρισης κινδύνου αλλά και την μέτρηση ισχύος.

Σε έναν τόσο ψυχογραφικά πολύπλοκο πολιτικό ορίζοντα, φορέα των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, είναι καίρια προϋπόθεση η παρουσία ηγετικών προσωπικοτήτων με οραματική θεώρηση και προοπτική για αναθεώρηση της ιστορίας. Δεν υπάρχει τόπος και χρόνος για διαχειριστικές και τεχνοκρατικές ηγεσίες εκεί όπου το πολιτικό περιεχόμενο χαρακτηρίζεται από ρεβιζιονιστική δραματικότητα ή ξεχειλίζει από μαζικές εκφράσεις σωβινισμού. Μοιάζει τα πάθη ή/και τα όνειρα μιας κοινωνίας να καθρεφτίζονται σε έναν ηγέτη αλλά και αντίστροφα, σε τέτοιο βαθμό ταύτισης που θυμίζει τον λεγόμενο στην θεολογία «ανθρωπομορφισμό», όταν οι άνθρωποι αποδίδουν στους θεούς, χάριν οικειότητας, ανθρώπινες δράσεις κι αντιδράσεις, ανάλογα και οι κοινωνίες ζηλεύουν, πεισμώνουν, καυχώνται και θυμώνουν με την ίδια ευαισθησία που και ο ηγέτης τους προσωπικά εκδηλώνεται συνεγείροντας μαζί του τα πλήθη. Θα αναφερθούμε αργότερα στην κατ' εσοχήν δεσπόζουσα θέση που κατέχουν οι ηγέτες κατά την διαμόρφωση πολιτικής και γεωπολιτικής των χωρών με τα γνωρίσματα της Τουρκίας, αλλά προέχει να υπογραμμίσουμε το τεχνικό υπόβαθρο τόσο του εγχειρήματος να επιταθεί η ισχύς όσο και της μεθοδολογίας για να μετρηθεί η επίταση και να προβλεφθεί η τροχιά της.

Στον πυρήνα, λοιπόν, της ισχυροποίησης των περιφερειακών δυνάμεων, κυρίως των πιο «θερμόαιμων και φιλόδοξων τοποτηρητών» όπως η Τουρκία, είναι η προσομοίωση πολιτικών δανεισμένων από την σφαίρα των υπερδυνάμεων, η συνειδητή ή και ασυνείδη αντιγραφή βέλτιστων πρακτικών από την διεθνή σκακιέρα των πλανηταρχών. Η Τουρκία μιμείται κατά μικρογραφία τις υπερδυνάμεις, την ελασικότητά τους στην αναγνώριση και αναίρεση θέσεων, σχέσεων, εχθρών και φίλων, καθώς και την πολυτελή επιβλητικότητα, την παρεμβατική εξωστρέφεια, τον πολιτικό ρεαλισμό ή και τον συγκαλυμμένο με προσχήματα αμοραλισμό που ευάριθμες σχολές διεθνούς πολιτικής καλλιεργούν στις αυλές της παγκοσμιοποιημένης κυριαρχίας.

ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

Το ερώτημα που αμείλικτα τίθεται είναι ποιος ηγέτης και ποιος λαός έχει τα εφόδια να αντέξει τις εκστρατείες που διακηρύσσει και ξεκινά. Σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται η ανάλυση κινδύνου έναντι των λαμβανόμενων αποφάσεων, αλλά και η αυτογνωσία και αυτοανάλυση της ίδιας της κρατικής δύναμης, μην τυχόν και η υπέρμετρη έκθεση στον κίνδυνο εδράζεται σε επιδημική άγνοια του. Ό,τι δημοσιογραφικά ή/και επιστημονικά φαντάζει ως κράτος-εστία ταραχής και αστάθειας, είναι το επιφανόμενο μιας ευρύτερης στρατηγικής τοποθέτησης απέναντι στον κίνδυνο και στην πιθανότητα αποτυχίας. Εν συντομία, είναι ίδιον των διεκδικητών να προκαλούν πραγματικούς ή/και εικονικούς αντιπάλους, ωστόσο όλα κρίνονται από την εμπρίθεια και την ευστοχία στον ορισμό, στην ανάλυση, την αποδοχή και την διαχείριση των πιθανολογούμενων κινδύνων.

Ο μηχανισμός που συνοπτικά μετερχόμαστε παρακάτω για την αξιολόγηση του εθνικού γεωπολιτικού ρίσκου είναι μια παραλλαγή της καθιερωμένης διεθνώς διευθυντικής διεργασίας risk management, όπως μαζικά εκτελείται και διδάσκεται από χιλιάδες ηγέτες οργανισμών και επιχειρήσεων αλλά και καθηγητές αντίστοιχα [4]. Τα κράτη κατ' αναλογία είναι οργανικές και οργανωτικές δομές που επιχειρούν μέσω λήψης αποφάσεων και ανάληψης ενεργειών να πραγματοποιήσουν εθνικούς σκοπούς και στόχους. Το ρίσκο ορίζεται εν γένει ως καθαυτή η ανυξοότητα ή ακριβέστερα η πιθανότητα να προκύψει ανυξοότητα ως προς την επίτευξη σκοπών και στόχων. Ως εκ τούτου, οι σώφρονες πολι-

τικοί ηγέτες αλλά και γενικότερα οι κοινωνικοί ταγοί, αναμένεται να έχουν γνώση για τις ανάγκες υποστήριξης προς ευόδωση των επιδιώξεών τους, αλλά και πρόγνωση για τους παράγοντες που ενδεχόμενα θα αντιδράσουν στο σχεδιασμό τους, δρομολογώντας τα χειρότερα δυνατά και παρ' ελπίδα σενάρια στο μέλλον. Η γνώση, η διάγνωση και η πρόγνωση που καταγράφουμε δεν είναι παρά η πρώτη ύλη για να διαμορφωθούν σχέδια ανατροφοδότησης, επικαιροποίησης και ιεράρχησης, κατά το συνηθέστερα λεγόμενο, «σχέδια Β», σχέδια ελέγχου, ανασύνταξης και διαρκούς βιωσιμότητας.

Εκ προοιμίου σημειώνουμε ότι η σωφροσύνη δεν αφορά έναν αυξημένο βαθμό συντηρητικότητας και επιφυλακτικότητας. Με όρους διαχείρισης κινδύνου, ένας οργανισμός διαθέτει την ευχέρεια αυξημένης προοδευτικότητας κι επιθετικότητας, οπότε η έμφαση πρέπει να δοθεί στην επίγνωση της αποκαλούμενης «όρεξης για έκθεση σε ρίσκο». Η σωφροσύνη, με την σειρά της, σχετίζεται με τον ορισμό του φάσματος ανοχής και αντοχής στον κίνδυνο, αλλά και πολύ περισσότερο με την ανάλυση και την αξιολόγηση του τελευταίου. Σε αυτό το πλαίσιο, η μελέτη της περίπτωσης της Τουρκίας, όσον αφορά σημαντικές γεωστρατηγικές της πρωτοβουλίες σε παρελθοντικό βάθος μιας δεκαετίας, ενδείκνυται να αρθρωθεί ως φαίνεται ακολούθως (Πίνακας 1), ως μια αλληλουχία στρατηγικής πρωτοβουλίας – προγράμματος εκτέλεσης – αναγνώρισης, εκτίμησης και (προετοιμασίας) αντιμετώπισης κινδύνου.

Αν και προηγούμενα αναφερθήκαμε στις περιφερειακές δυνάμεις ως μικρογραφίες των υπερδυνάμεων, ο παραλληλισμός εξυπηρετεί την κατανόηση ανάλογων στάσεων και συμπεριφορών, αλλά δεν ισχύει σε απόλυτο βαθμό. Μια από τις προφανείς διαφορές μεταξύ περιφερειακών δυνάμεων και υπερδυνάμεων είναι ότι οι πρώτες εξαρτώνται από τις δεύτερες πολύ περισσότερο από όσο οι δεύτερες από τις πρώτες. Από μια άλλη οπτική, οι περιφερειακές δυνάμεις δεν πρέπει τουλάχιστον να προβληματίζονται τις υπερδυνάμεις στην εκτέλεση των σχεδίων τους. Το ιδανικό μάλιστα, και για τους μεν και για τους δε, είναι οι περιφερειακές δυνάμεις να αναπτύσσουν πολιτικές και στρατηγικές σε σύμπνοια με τις επιδιώξεις των υπερδυνάμεων σε κάθε περιοχή και ανά τον κόσμο.

Για την περίπτωση της Τουρκίας, ο δρόμος προς την καθιέρωσή της ως περιφερειακής δύναμης προϋποθέτει την συγκατάθεση των

Η χάρση της τουρκικής γεωπολιτικής ως προϊόν ηγετικής φιλοδοξίας

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΡΟΤΟΒΟΥΛΙΑ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ	ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΙΝΔΥΝΟΥ
1 ΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ ΣΤΙΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ	Ηθική και υλική αρωγή στους επαναστάτες «Αδελφούς Μουσουλμάνους»	Πιθανότητα εκτροπής της αραβικής άνοιξης σε ισλαμιστικό όχημα
2 ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΜΕΤΑΚΟΜΙΣΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΩΝ ΠΟΡΩΝ	Πολιτική των αγωγών. Υποδομές, διαπραγματεύσεις και συμφωνίες	Πιθανότητα κατάργησης προγραμμάτων όπως South Stream, Nabucco, κ.λπ.
3 ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΑ	Υδρευτικές εγκαταστάσεις, κατασκευαστικά έργα, κ.λπ.	Πιθανότητα αναζωπύρωσης του κουρδικού ζητήματος και των εχθροπραξιών
4 ΑΝΑΜΙΞΗ ΣΤΟ ΣΥΡΙΑΚΟ ΕΜΦΥΛΙΟ [5]	Υποστήριξη της αντιπολίτευσης του Άσαντ, επιθέσεις στους Κούρδους της Συρίας	Πιθανότητα εκτροπής της επαναστασης σε ισλαμιστική λαίλαπα, παγίδευσης σε σχέσεις με τον ISIS, καθώς και σε στρατιωτικές επιχειρήσεις εδάφους
5 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ	Απόλυτος προεδρικός έλεγχος του κράτους	Πιθανότητα αντιδράσεων και κυρώσεων εκ του Δυτικού κόσμου, ενίσχυση εσωτερικής αντιπολίτευσης
6 ΡΗΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΡΩΣΙΑ	Έμφαση στη ρεαλιστική κοινότητα συμφερόντων	Διασάλευση εμπιστοσύνης εκ μέρους της Δύσης

Πίνακας 1: Στα ενδεικτικά περιεχόμενα του πίνακα είναι προφανής η πολυμέτωπη έκθεση της σύγχρονης Τουρκίας σε πολλαπλούς, ριζοσπαστικούς και καταλυτικούς κινδύνους. Η «όρεξη», δηλαδή η αποδοχή, για ρίσκο είναι αξιοπρόσεκτη σε συνάρτηση με την πιθανότητα και την έκταση της ζημίας στην περίπτωση που οι πιθανολογούμενοι κίνδυνοι πραγματοποιηθούν.

ΗΠΑ και της Ρωσίας. Επίσης, προϋποθέτει στρατηγικές τοποθετήσεις της Τουρκίας οι οποίες να πείθουν τις υπερδυνάμεις ότι η «σύμμαχος» τους χώρα θα προασπίσει τα κατά περίπτωση συμφέροντά τους. Η υπόθεση ότι η Τουρκία καλύπτει το συγκεκριμένο κριτήριο απαιτεί προσεκτικό και λεπτομερειακό έλεγχο, επειδή τόσο τα συμφέροντα όσο και οι πολιτικές των «Μεγάλων Δυνάμεων» συχνά είναι ασαφή, σχετικά, ευμετάβλητα και ανταγωνιστικά, ενώ δεν λείπουν και οι αποδόκτες εκπλήξεις που επιφυλάσσει η ιστορία για τους λαούς της γης ανεξάρτητα από τα μεγέθη και τις ορθολογικά εκτιμώμενες δυνατότητές τους.

Με μια προσεκτική ματιά στα περιεχόμενα του πίνακα παραπάνω, είναι προφανής η πολυμέτωπη έκθεση της σύγχρονης Τουρκίας σε πολλαπλούς, ριζοσπαστικούς και καταλυτικούς κινδύνους. Η «όρεξη» για αποδοχή του ρίσκου, αγγλιστί «risk appetite», είναι αξιοπρόσεκτη σε συνάρτηση με την πιθανότητα και την έκταση της ζημίας στην περίπτωση που οι πιθανολογούμενοι κίνδυνοι πραγματοποιηθούν (risk assessment: impact X likelihood) [6]. Η παρούσα συζήτηση απλά σημειώνει την υπερβολική έκθεση, την τάση για εμπλοκή και ρήξη, τον στροβιλισμό γύρω από κρίσεις παγκόσμιου ενδιαφέροντος, αλλά και την στασιμότητα αν όχι την αρνητική έκβαση στα περισσότερα από τα καίνοντα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα. Μία προς μία οι προαναφερθείσες στρατηγικές πρωτοβουλίες απορρόφησαν και αναλώνουν αυξημένες υλικές και ηθικές επενδύσεις δίχως ουσιαστικά -προς το παρόν- αποτελέσματα.

Ο εν λόγω πίνακας ανάλυσης ρίσκου υπό κανονικές συνθήκες περιλαμβάνει, εκτός από την περιγραφή του κινδύνου, δύο ακόμη στήλες, την εκτίμηση και την αντιμετώπισή του. Δεδομένου ότι είναι πραγματικά δυσδιάκριτη η τρέχουσα επίσημη τουρκική προσέγγιση περί διαχείρισης κινδύνου, μάλλον δείχνει να αντιμετωπίζεται ένας κίνδυνος με την πρόκληση ενός ετέρου. Η απώλεια «μέτρου» δύναται εν πολλοίς να ερμηνευθεί μέσα από τις ακόλουθες γραμμές που αφορούν την υπεροχή του θυμικού στην ηγετική φύση και βούληση της Τουρκίας. Επίσης, προσεγγίζεται στην βάση της πολιτειακής ιδιαιτερότητας που έχει φέρει στο προσκήνιο την ισλαμική παράταξη και την επίδραση μακροχρόνιων πολιτικών βιωμάτων και κοινωνικών στρεβλώσεων. Θα κλείσουμε την ανάλυση με μια ορθολογική αναδρομή σε ένα μοντέλο μέτρησης ισχύος σχετικά πιο εξελιγμένο ως προς εκείνο που δί-

REUTERS/Adem Altan

Ο πρόεδρος της Τουρκίας Ταγίπ Ερντογάν στα σκαλιά του προεδρικού μεγάρου στην Άγκυρα, ανάμεσα σε στρατιώτες με παραδοσιακές στρατιωτικές στολές από την εποχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στις 12 Ιανουαρίου 2015.

δασκε και εφαρμόζε ο πρώην πρωθυπουργός Αχμέτ Νταβούτογλου έως και πρόσφατα, δίνοντας μια «γνωστική» προοπτική εξισορρόπησης των πολιτικών. Η απομάκρυνση του τελευταίου από το κυβερνητικό προσκήνιο σηματοδότησε το πέρασμα σε μια εποχή όχι μόνο αμετροέπειας, αλλά και υπερανάληψης ρίσκου που χρήζει συνεχούς μελέτης και παρακολούθησης προς αποφυγή περαιτέρω αποσταθεροποίησης στην ήδη χειμαζόμενη στρατιωτικά και κοινωνικοπολιτικά περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου [7].

ΤΟ ΘΥΜΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΛΟΓΙΚΟ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

Η πρώτη, κατά προσέγγιση 10ετής περίοδος διακυβέρνησης της Τουρκίας από το ισλαμικό κόμμα ΑΚΡ (Κόμμα της Δικαιοσύνης και της Ανάπτυξης) ανέδειξε μια αποκαλούμενη και νεο-οθωμα-

νική ηγετική ομάδα με μέλη σε εναλλαγές ρόλων, όπως τον Αμπντουλά Γκιουλ, τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, τον Μπουλέντ Αρίντς και τον Αχμέτ Νταβούτογλου. Ο πρώην πρωθυπουργός ανελίχθη σε πρόεδρο, ενώ ο υπουργός Εξωτερικών σε πρωθυπουργό. Ο πρώην υπουργός Εξωτερικών δε, ήταν προηγούμενα βασικός σύμβουλος του πρωθυπουργού στην χάραξη μιας φιλόδοξης διεθνούς πολιτικής, ο πρόεδρος ήταν υπουργός Εξωτερικών, ο πρωθυπουργός μαζί με τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης ίδρυσαν το κυβερνών κόμμα, ενώ και οι τέσσερις όχι μόνο εμφάνισαν κοινές κομματικές καταβολές, αλλά μοιράσθηκαν ένα ηγετικό προφίλ που προφανέστατα είχε στη μαγιά του έναν οραματισμό για μια ισχυρή Τουρκία, αλλά και μια πολιτική ηθική αποστασιοποιημένη από τις κεμαλικές στρατοκρατικές και ελιτίστικες στρεβλώσεις του παρελθόντος. Στο παρασκήνιο της πολιτικής, ο μιάμης Φετουλά Γκιουλέν στήριζε ποιμαντικά κι ενέπνεε ιεραποστολικά, προσδίδοντας ηθικό ορίζοντα στο εγχείρημα να διαμορφωθεί μια μουσουλμανική χώρα σε υπόδειγμα δημοκρατίας και προόδου, ώστε να ακολουθήσουν και λοιπές χώρες το παράδειγμα της τουρκικής πολιτικής μετριοπάθειας [8].

Στην διάδοχη 5ετή περίοδο (κατά προσέγγιση 2012-16), εντούτοις, η ισλαμική παράταξη αποκτά προοδευτικά πιο συγκεντρωτικά εσωκομματικά χαρακτηριστικά, ενώ γενικότερα μια συμπεριφορά του τύπου «ο νικητής τα παίρνει όλα» μοιάζει να επικρατεί στην τουρκική πολιτική και να την ανατρέπει εκ βάθρων. Οι Αρίντς, Γκιουλ και Νταβούτογλου αποστασιοποιούνται [9], ενώ ο Φ. Γκιουλέν χαρακτηρίζεται προδότης και κατηγορείται ότι οργάνωσε την απόπειρα πραξικοπήματος του Ιουλίου 2016. Περί τις εκλογές του 2011, τα κοινοβουλευτικά κόμματα είχαν ήδη διακηρύξει συνταγματικές τροποποιήσεις σύμφωνα με τις πολιτικο-κοινωνικές επιταγές τους. Οι υποσχέσεις εκείνες λήφθηκαν σοβαρά υπόψη διότι κατά την έναρξη της νομοθετικής δραστηριότητας τα πρωταρχικά ζητήματα που επρόκειτο να αντιμετωπισθούν περιλάμβαναν τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις αρμοδιότητες της στρατιωτικής ηγεσίας, την δικαστική αυτονομία και το κουρδικό ζήτημα [10].

Εντούτοις, ελάχιστη αποδείχθηκε η εμπιστοσύνη ότι θα υπήρχε συναίνεση με βάση το γνώρισμα της τουρκικής ιστορίας που συχνά έδινε προτεραιότητα στην πολιτική επιβίωση έναντι της δημοκρατίας. Οι αμφιβολίες επιβεβαιώθηκαν από την αρχική απο-

τυχία των συζητήσεων για το Σύνταγμα, οι οποίες διήρκεσαν επί έτη έως την επίτευξη των αναγγελθεισών συντακτικών αλλαγών με δημοψήφισμα για την θεσμοθέτηση της περιοχής του προέδρου, τον Απρίλιο του 2017. Ακόμη κι εντός του ΑΚΡ, η πολυπρόσωπη νεο-οθωμανική ηγεσία που προαναφέραμε εξελίχθηκε σε απεριόριστη ενός ανδρός αρχή [11].

Στο ίδιο μεταβατικό χρονικό διάστημα, ιδιαίτερα μετά τις εκλογές του 2014, είχε ήδη πυροδοτηθεί πληθώρα δημοσιογραφικών αντιδράσεων σχετικά με την αλλαγή στην φύση της κρατικής διακυβέρνησης, κοινός παρονομαστής των οποίων ήταν ότι οι πολυπληθείς αναφορές στον απολυταρχισμό της Τουρκίας ήταν ανησυχιακές και κάθε άλλο παρά υπερβολικές [12]. Το κόμμα αιτιολογούσε τις πολιτικές του μέσω των εκλογικών νικών και η αντίληψη των πολιτικών και της διακυβέρνησης του ΑΚΡ παραμένει ότι η εκλογική νίκη παρέχει απεριόριστη εξουσία να σηματοδοτήσει οποιαδήποτε αναθεωρητική πρωτοβουλία. Ο Ερντογάν διαρκώς παραπέμπει στις προηγούμενες εκλογές κάθε φορά που ασκείται κριτική στις πολιτικές ή τις ενέργειές του. Η κριτική αυτή προέρχεται από κατάλοιπα της ανώτερης αστικής τάξης των κεμαλιστών ή από οπαδούς του άλλοτε σεβαστού πνευματικού αρχηγού Φετουλά Γκιουλέν. Ανεξάρτητα από την αφετηρία των διαμαρτυριών, είναι σαφές ότι στο πάρκο Γκεζί και στην πλατεία Ταξίμ αλλά και σε όσες διαδηλώσεις ακολούθησαν, ένα μεγάλο μέρος του λαού αμφισβήτησε τη νομιμοποίηση της διακυβέρνησης από το ΑΚΡ.

Οι διαδηλώσεις κατέδειξαν ότι πολλοί κάτοικοι της Τουρκίας είχαν απογοητευθεί από τις περιρρέουσες πολιτικές του Ερντογάν. Η πλήρης από -λεκτικές κι όχι μόνο- προκλήσεις συμπεριφορά του προς άλλα κράτη, θεσμούς και οργανισμούς μπορεί να φαντάζει παράλογη στους εξωτερικούς παρατηρητές, αλλά στην πραγματικότητα είναι σύμφωνη με την τουρκική νοοτροπία στο πλαίσιο της πολιτικής αντιπαράθεσης [13]. Η νοοτροπία αυτή βεβαιώνει ότι ο καθένας θα έπρεπε να αντιμετωπίζει οποιαδήποτε τέτοια αντιπαράθεση με έναν ισχυρό, επιθετικό και μαχητικό τρόπο. Ουσιαστικά, υπονοεί ότι οι πολιτικές αντιπαραθέσεις είναι μάχες και οι πολιτικοί αντίπαλοι είναι εχθροί. Δεδομένης μιας τέτοιας αντίληψης, η προληπτική επίθεση είναι η βέλτιστη πρακτική, διότι ο εχθρός θα προσπαθήσει επίσης να επιτεθεί το ίδιο αιφνιδιαστικά όποτε είναι δυνατό. Ο ατέρμων συγματοπισμός των αντιπάλων ως

προδοτών ερμηνεύεται ως η πλέον απολυταρχική πτυχή της συμπεριφοράς του ΑΚΡ, μαζί με τις προσπάθειές του να ελέγξει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το διαδίκτυο και την εκπαίδευση, για να περιορίσει τις ιδιαίτερα επικριτικές αντιδράσεις τους [14].

Το ισλαμικό κόμμα ΑΚΡ βασίσθηκε σε μια μίξη δημογραφικών ομάδων, αλλά δεν έχει συνενώσει τα συμφέροντα των διαφόρων κομμάτων, προτιμώντας μια μονολιθική δομή που ταιριάζει με την ποικίλη βάση του [15]. Μια ιδιότυπη νοοτροπία χρησιμοποιήθηκε ως η μοναδική ιδεολογία του κόμματος και το αποτέλεσμα στην τουρκική κοινωνία είναι η απουσία διαδικαστικής συναίνεσης. Έχουν επιχειρηθεί προσπάθειες μεταρρύθμισης του τουρκικού συντάγματος, φαινομενικά για να εμποδίσουν τον απολυταρχισμό, αλλά ικανός αριθμός ερευνητών ισχυρίζονται ότι οι προσπάθειες εξαρχής δρομολογήθηκαν για την θεσμοθέτηση της αιζέντας του ΑΚΡ [16].

Ποιος θα μπορούσε να διανοηθεί προ 10ετίας ότι στην Τουρκία θα μπορούσε να συλληφθεί η πλειοψηφία των υψηλόβαθμων στρατιωτικών στελεχών για την αντιμετώπιση της [συνομοσίας] «Εργκένεκον» και της «Βαριοπούλας» χωρίς να διασαλευτεί η πολιτική, κομματική και κοινωνική ισορροπία... Ποιος θα μπορούσε να διανοηθεί προ 5ετίας ότι στην Τουρκία θα μπορούσε να συλληφθεί κρίσιμη μάζα δημοσιογράφων, δικαστικών και καθηγητών ομού μετά δεκάδων χιλιάδων ποινικά διωκόμενων για συνομοσία με το λεγόμενο «γκιουλενικό» παρακράτος. Και όμως συνέβη: Η ισλαμική ηγεσία έχει βαθιά και ευρεία λαϊκή βάση, αλλά συνάμα έχει προσεταιρισθεί και ενδιάμεσους ταξικά διοικητικούς μηχανισμούς που υλοποιούν τις προθέσεις και δίνουν μάχες για λήψη και εκτέλεση αποφάσεων σε ιδιαίτερα αντίξοο, πολιτικά ναρκοθετημένο από ανταγωνιστικές κεμαλικές αλλά και εσωκομματικά αντιπολιτευτικές συσπειρώσεις, περιβάλλον [17].

Η «ΧΘΟΝΙΑ» ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗΣ

Οι άξονες πάνω στους οποίους διαμορφώνονται οι πολιτικές εξελίξεις στην Τουρκία, ακροβατώντας μεταξύ Δύσης και Ανατολής, Δυτικού ορθολογισμού και «ανατολίτικου» πεπρωμένου, είναι η διαχρονική και σχεδόν εγγενής γοητεία που ασκούν οι δυναμικές και επιβλητικές προσωπικότητες στους πολίτες. Η ισχύς της πολιτικής προσωπικότητας για ιστορικούς και κοινωνικοπολιτικούς

λόγους, που ανατρέχουν έως και τις πρώιμες οθωμανικές δομές διακυβέρνησης, μαγνητίζει την πλειοψηφία του τουρκικού λαού, λαμβάνοντας απήχηση που υπερβαίνει την κριτική αντιπολίτευση. Ο κανόνας ισχύει τόσο για τους κεμαλιστές όσο και για τους εκάστοτε εκφραστές ισλαμικών πολιτικοκοινωνικών ρευμάτων.

Ωστόσο, το ποιοτικά διαφοροποιό στοιχείο υπέρ της ισλαμικής πολιτικής παράταξης, και πέραν της αναμφισβήτητη κατά το παρόν χαρισματικής ηγεσίας, είναι ότι συνέγειρε και ήδη συγκεφαλαιώνει χθόνιες κοινωνικές δυνάμεις, περιφρονημένες από την πρόσφατη ιστορία κοινωνικές τάξεις, οι οποίες σε γενικές γραμμές διαίκενται:

- σκεπτικιστικά έναντι της Δύσης και του σεκιουλαρισμού [δηλ. της εκκοσμίκευσης],
- φιλικά ως προς την ισλαμικοποίηση της μορφής και των θεσμών της κοινωνίας,
- συμπαθητικά προς τα οθωμανικά «σύνορα της καρδιάς» των απαταχού συγγενικών λαών και ομόδοξων συνοδοιπόρων, επομένως και
- υπονομευτικά προς το κεμαλικό κατεστημένο στρατιωτικών, δικαστικών και αστών καθηγητών που απώθησε και καταπίεσε την αυθεντική έκφραση της «βουκολικής» Ανατολίας επί μια περίπου εκατονταετία [18].

Τόσο ο Τουργκούτ Οζάλ όσο και ο Ρ.Τ. Ερντογάν συνέβαλαν στην επέλαση της παραμελημένης «περιφέρειας» προς το εύπορο κέντρο, καθώς και στο γεγονός ότι η περιφέρεια άρχισε σταδιακά να παίζει σημαντικό ρόλο στην επαναδιαμόρφωση του πολιτικού κεντρικού χώρου. Ο Τ. Οζάλ αμφισβήτησε κάποιες από τις πλέον μακρόχρονες αξίες και πολιτικές του ρεπουμπλικανικού κατεστημένου. Εκκίνησε μια εκτεταμένη μεταρρύθμιση της οικονομίας που είχε σημαντικά επακόλουθα. Ήταν εκείνος που συνέβαλε στην άνθιση των πιστών προς αυτόν επιχειρηματικών φορέων οι οποίοι δεν είχαν εξάρτηση από το κράτος. Ο Ρ.Τ. Ερντογάν δε, δίνοντας αγώνα ζωής και θανάτου κατά του ρεπουμπλικανικού κατεστημένου, ήταν νικηφόρος σε διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις, παρέμεινε και παραμένει στην εξουσία ως ο εκπρόσωπος της πιστής περιφέρειας, συνεχίζει την αποκατάστασή της στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, την διευκόλυνε να καταστεί ένας επιτυχημένος κοινωνικός, οικονομικός και πολιτικός ανύπαλος για την άλλοτε ανίκητη κεμαλική ηγεμονία στην Τουρκία [19].

Είναι επομένως εύλογη απορία για τους τρίτους παρατηρητές εάν η δυναμική της ισλαμικής πολιτικής παράταξης εκτείνεται «βαθύτερα και μακρύτερα» από εκείνη της αντίθετης κεμαλικής. Η τελευταία πράγματι επέδειξε πέραν της ηγετικής ιδιοφυΐας του Μουσταφά Κεμάλ:

- μια προηγμένη κοινωνική μηχανική διαμόρφωσης ενός κράτους, μιας θρησκείας κι ενός λαού,
- μια στρατοκρατική παράδοση «βαθέος κράτους» και ευάριθμων «διορθωτικών» πραξικοπημάτων, καθώς και
- αξιοθαύμαστη προσέγγιση και ταύτιση με ποικίλα συμφέροντα του Δυτικού κόσμου.

Από την άλλη πλευρά, δεν είναι τυχαίο που, σχολιάζοντας την δυναμική της ισλαμικής πολιτικής παράταξης, αναφερθήκαμε στο βάθος και στο εύρος της (βαθύτερα και μακρύτερα ...) και τούτο επειδή πέραν της αντισυμμετρικής στον Ατατούρκ ηγετικής ιδιοφυΐας του Ρ.Τ. Ερντογάν, η σύγχρονη Τουρκία διανύει μια μεταπολίτευση υπέρ των αποθνημένων λαϊκών μαζών, των αποκαλούμενων και «μαύρων» Τούρκων που αισθάνονται πλέον να αποτινάσσουν έναν ζυγό ασφυκτικής καταπίεσης δεκαετιών. Η εκτόνωση ενός τέτοιου ελατηρίου είναι φυσικά πιο παραγωγική από την συμπίεσή του.

Πρόσθετα, η ισλαμική παράταξη διαλέγεται, δρα και αντιδρά με εννοιολογία και συμβολική αυτοκρατορίας ως προς τα πολιτειακά, αλλά και οικουμενικότητας ως προς τα θρησκευτικά-πολιτισμικά. Το υπόβαθρο είναι αυτό της γεωστρατηγικής εξωστρέφειας που «ξεχειλίζει» πέρα από τα όρια του κεμαλικού και δυτικόστροφου έθνους-κράτους.

Από τα προηγούμενα σκιαγραφείται μια απόπειρα να συγκριθεί το κεμαλικό βαθύ κράτος με το ερντογανικό στρατηγικό βάθος, με όρους ισχύος και επαύξησής της. Είναι, εντούτοις άξιο παρατήρησης και μελέτης ότι με την παρέλευση του χρόνου η μορφή εξέλιξης του -ισλαμικού πλέον- πολιτικού κατεστημένου επίσης μετασχηματίζεται. Εκκίνησε, περί τις αρχές της δεκαετίας του 2000, ως φιλελεύθερο και πολέμιο της διαφθοράς, ενώ σήμερα κατακλύζονται οι διεθνείς ειδήσεις από απολυταρχικές κυβερνητικές εκδηλώσεις, συνεργασία του ισλαμικού με τον εθνικιστικό πολιτικό χώρο, καθώς και αμφίβολης διαφάνειας καταστάσεις που αλλάζουν το πρόσωπο της σύγχρονης Τουρκίας. Παρόμοια, αναμενόταν ελπιδοφόρα από την ισλαμική παράταξη να σταθεροποιήσει

το εσωτερικό και το εξωτερικό «εκμηδενίζοντας», κατά τον Α. Νταβούτογλου τα προβλήματα, προσλαμβάνοντας κατευναστικά την ετερότητα κουρδικών πληθυσμών ή/και εκφράζοντας σε μια δημοκρατική διέξοδο τα δικαιώματα των καταπιεσμένων Μουσουλμάνων ανά τον κόσμο. Αντιθέτως, όπως περιγράψαμε και προηγούμενα, η αστάθεια και η σύγκρουση είναι η καθημερινότητα της τουρκικής πραγματικότητας προς όποια κατεύθυνση κι αν εξετάσουμε τις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές της [20].

Εκφράζεται πλέον σημαντικός κίνδυνος η ισλαμική παράταξη και μαζί της συνολικά η τουρκική πολιτεία να περιέλθουν σε μια κατάσταση ψυχολογικού «συνδρόμου της Στοκχόλμης», όπου τα θύματα υποκαθιστούν θαυμαστικά τους θύτες, οι ερντογανικοί εξελίσσονται σε κεμαλικότεροι, ως προς τις αρνητικές πλευρές τους, των κεμαλικών, επαναφέροντας το μονοδιάστατο και απολιθωματικό πολιτικό περιβάλλον του οποίου η καταδίκη κατ' αρχήν τους ανύψωσε στην συντριπτική προτίμηση των πολιτών. Το παρακράτος των μυστικών υπηρεσιών που κυριαρχούσε επί δεκαετίες δείχνει να το διαδέχεται μια ανεξέλεγκτη πολιτική δίωξη ημίσεος του πολιτικού βίου και των δημόσιων αξιωμάτων. Άσχετα εάν είναι δικαιολογημένο ή όχι στα μεθεόρτια μιας ακόμη πρόσφατης απόπειρας πραξικοπήματος, είναι σημάδι ανησυχίας κάθε φορά που οι μυστικές υπηρεσίες καθίστανται κύριο εργαλείο άσκησης εσωτερικής πολιτικής, όπως αναπότρεπτα συμβαίνει πλέον στην αναγκαστικά αργαστή εξέλιξη σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ του Ρ.Τ. Ερντογάν και του επικεφαλής της ΜΙΤ, Χακάν Φιντάν. Πέρα από τα πρόσωπα και την έντονη φόρτιση των οριακών πολιτικών βιωμάτων τους, το ρίσκο εντοπίζεται εκεί όπου μια άλλοτε περιορισμένη ως προς την άσκηση ατομικών δικαιωμάτων πολιτεία μετασχηματίζεται σε θεομοθετημένα περιοριστική. Πρόκειται για το έτερο σύνδρομο που μαστίζει την Μέση Ανατολή και παγιδεύει τους λαούς της μεταξύ αντιδημοκρατικών καθεστώτων και «δημοκρατικά εκλεγμένων αντιδημοκρατικών θεσμών».

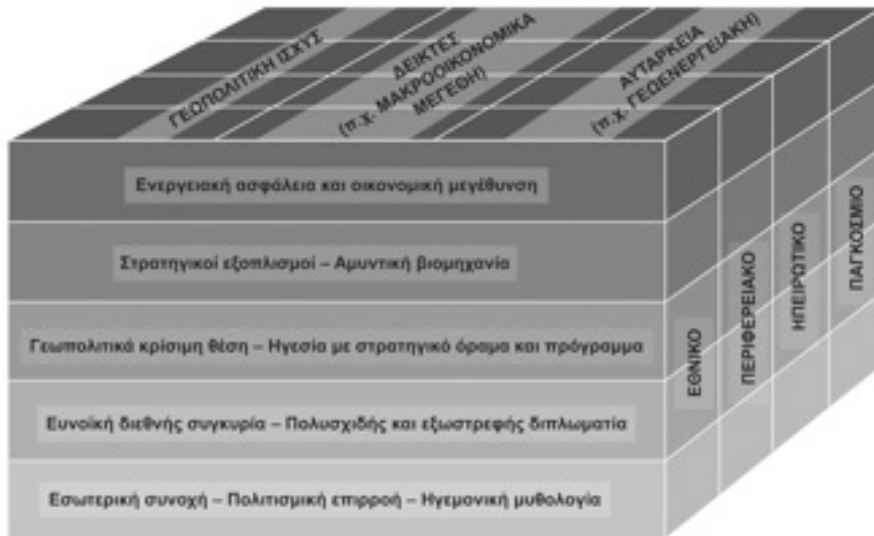
Η ΙΣΧΥΣ ΩΣ ΜΕΤΡΗΣΙΜΟ ΜΕΓΕΘΟΣ

Η επωδός όλων των ανωτέρω διαπιστώσεων περί της ιδιαιτερότητας της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης που εμφορείται από υπαρξιακά κοινωνικοπολιτικά διλήμματα, και κατά συνέπεια προβαίνει σε υπέρμετρες εκδηλώσεις επιθετικότητας και έκθεσης σε κινδύνους, επιζητεί ως αντίβαρο μια ορθολογική

αναφορά στην διαχείριση των εθνικών πόρων και την μέτρηση της ισχύος που απορρέει από αυτούς. Η ισχύς αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμπεριφοράς των κρατών και καθορίζει, εν πολλοίς, τις διεθνείς σχέσεις και την βιωσιμότητα των λαών στον ρου της ιστορίας. Σε μια τέτοια λογική, η ισχύς προσδιορίζεται σε σχέση με συγκεκριμένες μετρήσιμες καταστάσεις, με ορισμένες πτυχές της να μπορούν να σταθμιστούν και συνεπώς να κατηγοριοποιηθούν, ενώ αποτελεί και μια ιδιότητα η οποία δύναται σχετικά να ποσοτικοποιηθεί για να καταδείξει τον βαθμό στον οποίο μια χώρα δύναται να αναγκάσει άλλες να συμμορφωθούν προς την θέλησή της ή να υποστούν ποινές σε ενδεχόμενη άρνησή τους.

Είθισται να περιγράφεται το πολυεπίπεδο και πολυσύνθετο της απόκτησης ή απώλειας ισχύος με την βοήθεια ενός πολυωνύμου. Πρόκειται για επιτυχή απόδοση κατά το ότι συμπυκνώνει σειρές σκέψεων υπό τη μορφή μιας συνοπτικής και συστηματικής φόρμουλας, που αφενός επικοινωνείται εύκολα κι αφειτέρου καταδεικνύει το ευμετάβλητο της λύσης. Είναι πολλές οι αιτιακές μεταβλητές, ποικίλα τα κριτήρια και τα αντίστοιχα μέτρα τους. Εν προκειμένω, και με μια δόση ειρωνείας, μιας και η σύγχρονη Τουρκία δείχνει αντίθετα να «ξεμακραίνει» από τις ήπιες και σταθεροποιητικές γεωστρατηγικές, ο ίδιος ο πρώην πρωθυπουργός της Α. Νταβούτογλου έχει αναπτύξει μια τέτοια εξίσωση στο βιβλίο του περί «στρατηγικού βάθους» [21]: $I = \{(Iσ + Γ + Πλ + Πο) + (ΟΙ + ΤΙ + ΣΙ)\} \{ΣΝ + ΣΣ + ΠΒ\}$, όπου, I: Ισχύς, Iσ: Ιστορία, Γ: Γεωγραφία, Πλ: Πληθυσμός, Πο: Πολιτισμός, ΟΙ: Οικονομική Ικανότητα, ΤΙ: Τεχνολογική Ικανότητα, ΣΙ: Στρατιωτική Ικανότητα, ΣΝ: Στρατηγική Νοοτροπία, ΣΣ: Στρατηγικός Σχεδιασμός, ΠΒ: Πολιτική Βούληση.

Μια πρωτοτυπία της παρούσας μελέτης, ωστόσο, είναι η επαναδιατύπωση μιας ενδεικτικής εξίσωσης ισχύος με τρόπο ανάλυσης περισσότερο οπτικοποιημένο, αλλά και πιο πρόσφορο να καταδείξει ότι η εξίσωση είναι ένα πλέγμα αλληλεπιδράσεων, δυναμικά μεταβαλλόμενο σε πολλές διαστάσεις. Τα πολυώνυμα ρέπουν στη γραμμική απεικόνιση επί μιας διάστασης, αλλά τα πολιτικά πράγματα, τα εκ της ισχύος εκπορευόμενα, είναι πολυδιάστατα, όπως και ο βαθμός ευαισθησίας τους, καθώς λειτουργούν όπως επί των ακμών ενός «κύβου του Ρούμπικ», (Rubik's Cube):

Σχήμα 2: Η εξίσωση ισχύος είναι ένα πλέγμα αλληλεπιδράσεων, δυναμικά μεταβαλλόμενο σε πολλές διαστάσεις.

Σε μια πρώτη θεωρητική περιγραφή του σχήματος ανωτέρω (Σχήμα 2), οι πέντε συνιστώσες/διαδικασίες ισχύος της εμπρόσθιας πλευράς, δηλαδή τα μέσα ή άλλως οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι:

- Ενεργειακή και οικονομική μεγέθυνση
- Στρατηγικοί εξοπλισμοί – Αμυντική βιομηχανία
- Γεωπολιτικά κρίσιμη θέση –
Ηγεσία με στρατηγικό όραμα και πρόγραμμα
- Ευνοϊκή διεθνής συγκυρία –
Πολυσχιδής και εξωστρεφής διπλωματία
- Εσωτερική συνοχή – Πολιτισμική επιρροή –
Ηγεμονική μυθολογία,

συμπλέκονται με τις τρεις μακροπρόθεσμες στοχεύσεις/στρατηγικές διεργασίες ισχύος της άνω επιφάνειας του κύβου:

I. ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ – II. ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΡΟΟΔΟΥ –
III. ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ ΠΟΡΩΝ

επί τεσσάρων γεωγραφικών πεδίων δράσης που εμφανίζονται στην πλάγια όψη του κύβου:

1. Εθνικό – ii. Περιφερειακό – iii. Ηπειρωτικό – iv. Παγκόσμιο,

για να διαμορφώσουν, με βάση τις πιθανές περιστροφές των εδρών περί τους εναλλακτικούς άξονες, δεκάδες στατιστικά πιθανές διαδρομές ισχυροποίησης, ενδεικτικές της πολυπλοκότητας και της πολυπαραγοντικότητας στην επίτευξη και στην διατήρηση του συγκεκριμένου σκοπού, άρα και εκατοντάδες σημεία ελέγχου απόκτησης-διατήρησης-απώλειας ισχύος. Σημειωτέον ότι ένας κύβος του Rubik έχει 43.252.003.274.489.856 πιθανούς συσχετισμούς [22]!

ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΕ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Σε μια επιλεκτική αλλά ευρεία διάγνωση των παραγόντων ισχύος για την σύγχρονη Τουρκία ως μελέτη περίπτωσης με βάση τα προηγούμενα περιγραφέντα μέτρα και κριτήρια ανέλιξης σε περιφερειακή δύναμη, περιστρέφοντας επίπεδα και διαστάσεις του κύβου που παρουσιάσαμε ανωτέρω (Σχήμα 2), προκύπτουν αβίαστα οι εξής καταληκτικές παρατηρήσεις:

- Ενεργειακή επάρκεια και οικονομική μεγέθυνση
Θεωρείται αυτονόητο ότι οι υπερδυνάμεις καταναλώνουν εξαιρετικά μεγέθη ενεργειακών αποθεμάτων, και, κατά συνέπεια, αρθρώνουν γενικότερα την στρατηγική και τις πολιτικές τους ώστε να εξασφαλίζουν επί μακρόν υψηλή διαθεσιμότητα σε ενεργειακούς πόρους. Κατ' αναλογία και οι περιφερειακές δυνάμεις, αν και διαχειρίζονται μικρότερες ποσότητες ενέργειας, οφείλουν να παίζουν ρυθμιστικό ρόλο στα ενεργειακά πράγματα της ευρύτερης περιοχής τους, «εξουσιάζοντας» μάλιστα την παραγωγή ή εναλλακτικά την παροχή «ενεργειακών θησαυρών». Εφαρμόζοντας το συγκεκριμένο κριτήριο στην περίπτωση της Τουρκίας, εύκολα διαπιστώνουμε ότι η εν λόγω χώρα επεδίωκε συστηματικά να εξελιχθεί σε πρωταγωνιστή της λεγόμενης ενεργειακής διπλωματίας. Εντούτοις, οι υψηλές φιλοδοξίες δοκιμάζονται τόσο από τις τρέχουσες χαμηλές τιμές του πετρελαίου όσο και από τον καθολικό βαθμό εξάρτησης της ίδιας της χώρας από εξωτερικές πηγές ενέργειας.

Στρέφοντας την προσοχή μας στην οικονομική κατάσταση της Τουρκίας και στις σχετικές προοπτικές της, παρατηρούμε ότι η νεο-οθωμανική διακυβέρνηση έχει πραγματοποιήσει ριζικές ποιτικές και ποσοτικές τομές στον χώρο των αγορών. Έχει καθιερωθεί η αναφορά στους επονομαζόμενους Anatolian Tigers, την

επιχειρηματική αφρόκρεμα η οποία πρόκειται στο κυβερνών κόμμα, διατηρεί χρηματοδοτικές σχέσεις με τους πλουσιότερους κεφαλαιουχικούς παράγοντες της Μέσης Ανατολής, απλώνεται όχι μόνο στις μεγαλουπόλεις αλλά και στα βάθη της Ανατολίας. Παρά ταύτα, η πορεία της τουρκικής οικονομίας έχει καταβληθεί σημαντικά από την εσωτερική πολιτική αστάθεια και τα πολλαπλά τρομοκρατικά πλήγματα.

- Στρατηγικοί εξοπλισμοί – Αμυντική βιομηχανία

Εάν, για παράδειγμα, η Τουρκία επιζητεί, και αναμφίβολα εργάζεται προς τούτο, να αναγορευθεί σε περιφερειακή δύναμη με αυξημένο έλεγχο στα δρώμενα της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, δεν αρκούν οι πολυπληθείς στρατιές, τα αεροσκάφη και οι φρεγάτες προηγούμενης γενιάς, όπως συνέβαινε τις τελευταίες δεκαετίες. Απαιτούνται και πράγματι αποκτώνται πολλαπλασιαστές ισχύος, ιδιόκτητοι δορυφόροι, υποδομές για εκμετάλλευση πυρηνικής ενέργειας, έξυπνα όπλα, όπως τα μη επανδρωμένα και τα κατασκοπευτικά αεροσκάφη, τεχνολογίες stealth, ικανότητες εναέριου ανεφοδιασμού, δυνατότητες κυβερνοπολέμου, συμπαραγωγές με πρωτοπόρους κατασκευαστές, και πάνω απ' όλα εγχώρια αμυντική βιομηχανία η οποία θα διασφαλίζει υψηλό ποσοστό ανεξαρτησίας στην λήψη σχετικών πολιτικών και στρατιωτικών αποφάσεων. Η γιγαντιαία σύγκρουση, ωστόσο, μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας με αποκορύφωμα όσα ακολούθησαν την αποτυχημένη απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016, έχει απομειώσει σημαντικά το αξιόμαχο των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων.

- Γεωπολιτικά κρίσιμη θέση

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Τουρκία κατέχει ξεχωριστή γεωγραφικά και γεωπολιτικά θέση, δικαιολογημένη ως ένα σημείο από το πολιτικό βάρος και την ιστορικότητα της λωρίδας γης η οποία συνδέει την Ευρώπη με την Ασία και την Αφρική, ενώ αποτελεί ως γεωπολιτισμικός χώρος και κοιτίδα μεγάλων λαών και πολιτισμών. Οι ΗΠΑ, ως η πιο σημαντική πλανητική υπερδύναμη, συχνά δείχνει να αναγνωρίζει την Τουρκία ως μια χώρα-κλειδί για τον έλεγχο της πολιτικοστρατιωτικής κατάστασης στο θέατρο της Μέσης Ανατολής, αλλά και ως ανάχωμα τυχόν επέκτασης του ρωσικού ελέγχου στην Ανατολική Μεσόγειο για πολλές δεκαετίες

και άσχετα από τις επιμέρους πολιτικοκοινωνικές μεταβολές στην Ρωσία. Παρατηρείται επανειλημμένα ότι παρά την δυσμενή για την Τουρκία παρούσα διεθνή συγκυρία, εν μέσω διπλωματικών διαφορών κατά διαδοχικές ριπές με Ευρώπη, ΗΠΑ και Ρωσία, πλείστοι των διεθνών παραγόντων συνεχίζουν να προσφέρουν διακριτική μεταχείριση υπέρ της Τουρκίας, προσβλέποντας στην κρισιμότητα της γεωπολιτικής και γεωοικονομικής θέσης της.

- Εσωτερική συνοχή

Μια κατ' αρχήν προσέγγιση των περιφερειακών δυνάμεων ως γεωπολιτικών φαινομένων εστιάζει περισσότερο στο σκηνικό της διεθνούς διπλωματίας. Υπάρχει, εντούτοις, και η εθνική διάσταση, ό,τι συμβαίνει στο εσωτερικό, κάθε περιφερειακής δύναμης. Σε αυτό το πλαίσιο ο κρίσιμος παράγοντας για την απόκτηση κρατικής ισχύος, η οποία θα αντικατοπτρίζεται και στις εξωτερικές σχέσεις μιας χώρας, είναι η εσωτερική πολιτική συνοχή, εκφραζόμενη στις εθνικές, κοινωνικές και λοιπές διαστάσεις της. Μια χώρα η οποία επιδιώκει να ρυθμίζει και να διαχειρίζεται τα προβλήματα των γειτόνων της, θα πρέπει να έχει επιλύσει τα εσωτερικά της προβλήματα, να έχει εξαλείψει υπαρκτές ή δυνητικές εστίες αστάθειας για την καθημερινή ζωή των πολιτών της. Πόσο πειστική μπορεί να είναι μια χώρα ότι μπορεί να αντιμετωπίσει όχι μόνο τους δικούς της εξωτερικούς αντιπάλους αλλά και τους εξωτερικούς ανταγωνιστές άλλων χωρών, όταν δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους εσωτερικούς της «εχθρούς»;

Όσον αφορά στην Τουρκία, η εκπλήρωση του παραπάνω κριτηρίου είναι ιδιαίτερα δύσκολη, λαμβανομένης υπόψη της κουρδικής μειονότητας με την οποία το επίσημο κράτος βρίσκεται σε μία συνεχή και πολύμορφη αντιπαράθεση επί δεκαετίες. Η αντίσταση των Κούρδων στην καταπάτηση των εθνικών και πολιτικών τους δικαιωμάτων δεν είναι πια μόνον μια βραδυφλεγής βόμβα για το πολιτικό οικοδόμημα της Τουρκίας, αλλά και εν εξελίξει πόλεμος εντός κι εκτός των ανατολικών συνόρων. Σε κάθε περίπτωση, η ύπαρξη του κουρδικού ζητήματος συνιστά όχι μόνο κρίσιμο αποσταθεροποιητικό παράγοντα, αλλά ίσως και ένα μέσο πίεσης εκ μέρους των υπερδυνάμεων για τον μελλοντικό έλεγχο των εξελίξεων στην περιοχή.

Αλλά και σε πολιτειακό επίπεδο, η ρήξη μεταξύ της τρέχουσας διακυβέρνησης και της αντιπολίτευσης δεν περιορίζεται στα συ-

νήθη στενά πλαίσια της κομματικής αντιπαράθεσης: Έφθασε στα όρια εμφυλίου πολέμου, ενώ η πολιτεία παραμένει επί μακρόν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης δεδομένης της απειλής για στρατιωτική ανατροπή της κυβέρνησης. Τα τελευταία έτη στην Τουρκία πραγματοποιούνταν σε καθημερινή βάση πολιτικές ανακατατάξεις με πρωταγωνιστές τους ίδιους τους θεσμούς, τα κόμματα, τις ένοπλες δυνάμεις, τη δικαιοσύνη, τα πανεπιστήμια, τον Τύπο, τους οικονομικούς και θρησκευτικούς παράγοντες κ.λπ., που βρίσκονται σε σύγκρουση μεταξύ τους, όντες στρατευμένοι είτε στην πλευρά του νεο-οθωμανισμού είτε στην πλευρά του κεμαλισμού.

Οι δύο αυτές εθνικές ιδεολογίες απηχούν συνολικά διαφορετική προσέγγιση για την δομή και την διαχείριση του κράτους, ενώ επιδιώκουν να προσεταιρισθούν τα επιμέρους κέντρα λήψης αποφάσεων σε όλο το φάσμα της τουρκικής κοινωνίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, διαπιστώνουμε ότι παραδοσιακά οι ένοπλες δυνάμεις, η ανώτατη εκπαίδευση, η δικαιοσύνη και οι επιχειρηματίες ακολουθούσαν κεμαλική γραμμή, αλλά, επί των ημερών μας, οι νεο-οθωμανοί προσεταιρίστηκαν, πέρα από την κυβέρνηση, τις δυνάμεις ασφαλείας, τα ιερατεία, τις ευρείες λαϊκές μάζες και τα επιχειρηματικά κέντρα βάρους της χώρας. Η συνταγματική μεταρρύθμιση αρχικά για τον ρόλο του στρατεύματος, της δικαιοσύνης και εντέλει για την καθιέρωση προεδρικών υπερεξουσιών, αποτελεί το πιο πρόσφατο όσο και δραστικό επεισόδιο της σύγκρουσης ανάμεσα στους θεσμούς της τουρκικής πολιτείας, οι διαστάσεις του οποίου ευρίσκονται οριακά κοντά στην απόλυτη κοινωνικο-πολιτική επικράτηση της ισλαμικής παράταξης με απρόβλεπτες συνέπειες για την πολιτική και κοινωνική συνοχή της χώρας.

Το διάγραμμα που ακολουθεί (Σχήμα 3) είναι μια συνοπτική επιτομή της προηγηθείσας ανάλυσης ρίσκου για την Τουρκία και την υπό την επίδρασή της ευρύτερη γεωπολιτική περιφέρεια. Με άξονες από τη μια πλευρά τις ποικίλες εσωτερικές ανακατατάξεις αλλά και τις εξωτερικές παρεμβάσεις της, και από την άλλη πλευρά τον συγκρουσιακό χαρακτήρα των διεθνών σχέσεών της, είναι δυνατό να διακρίνουμε ότι η Τουρκία σταθερά μετατοπίζεται προς τους υψηλότερους, χρωματικά εντονότερους, δείκτες αυξημένης παρεμβατικότητας και επιθετικότητας, την ίδια στιγμή που οι υλικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί πόροι οι οποίοι θα εκλογίκευαν κατά κάποιο τρόπο την είσοδο στη «διακεκαυμένη» ζώνη υψηλού

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- [1] Σιούσιουρας, Πέτρος Π. Γεωπολιτική και ζωικός χώρος : Η μικρασιατική εκστρατεία και ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων. - 1η έκδ. - Αθήνα : Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2012, σελ. 43-56.
- [2] Destradi, Sandra. 2010. "Regional Powers and their Strategies: Empire, Hegemony, and Leadership." *Review of International Studies* 36 (4): 903-930. doi:<http://dx.doi.org/10.1017/S0260210510001361>.
- [3] Jackson Robert και Sorensen Georg, (2006). «Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων», (μεταφρ. Κωνσταντίνους Χαρ.), εκδ. Gutenberg, σελ. 114-127.
- [4] <https://na.theiaa.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Standards-Glossary.aspx>
- [5] Καρκαζής Γιάννης, Βιδάκης Ιωάννης και Μπάλιος Γεώργιος, (2013β). «Ο ενεργειακός πλούτος της Συρίας Τα πετρελαιοειδή συμφέροντα και το συριακό δράμα – Η περίπτωση της Τουρκίας, «Foreign Affairs (HE)», τ. 20, Νοέμβριος 2013, σελ. 104-118.
- [6] <https://iaonline.theiaa.org/understanding-the-risk-management-process>
- [7] "Turkish Former President, Ministers Consider Setting Up New Party." 2014. BBC Monitoring European, Aug 29.
- [8] Zanotti, Jim. 2013. "TURKEY: BACKGROUND AND U.S. RELATIONS". *Current Politics and Economics of the Middle East* 4 (1): 119-186.
- [10] Ozpek, Burak Bilgehan. 2012. "Constitution-Making in Turkey After the 2011 Elections." *Turkish Studies* 13 (2):153-167. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/14683849.2012.685253>.
- [11] Gardner, David. 2016. "Recep Tayyip Erdogan Seeks Limitless Power." FT.Com.
- [12] Tansel, Cemal Burak. 2014. "Reports of Turkey's Authoritarianism are Not Greatly Exaggerated." *OpenDemocracy*, Mar 27.
- [13] Akyol, Mustafa. 2016. "Al Jazeera, Doha, Qatar, Mustafa Akyol column." *McClatchy - Tribune Business News*, 2016 Jan 13.
- [14] Saka, E. (2014). The AK party's social media strategy: Controlling the uncontrollable. *Turkish Review*, 4(4), 418-423.
- [15] Sajjad, Fatima and Umbreen Javaid. 2016. "The Civilizational Rift and the Idea of the Turkish Model: A Case Study (2002-2014)." *Journal of Political Studies* 23 (1): 133-156.
- [16] Ferguson, Yale H. 2017. "Competing Identities and Turkey's Future." *European Review* 25 (1): 81-95. doi:<http://dx.doi.org/10.1017/S1062798716000478>.
- [17] Zakaria, Fareed and Peter Bergen. 2016. Plotters Fail to Overthrow Turkish Government; Who was Behind the Attempted Turkish Coup?; Terror on the Shores of the Mediterranean; Cleveland to Host Republican National Convention this Week. Aired 10-11a ET. New York: CQ Roll Call.
- [18] Τεάζης, Χρήστος. Η δεύτερη μεταπολίτευση στην Τουρκία : Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν: Η άνοδος των «μη προνομιούχων» · μετάφραση Λιάνα Μυστακίδου. - 1η έκδ. - Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2013, σελ.: 120-127.
- [19] Heper, Metin, and Sule Toktas. 2003. "Islam, Modernity, and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdogan." *The Muslim World* 93 (2):157-185.
- [20] "On the Razor's Edge; Turkey's Referendum." 2017. *The Economist*, Apr 15, 20.
- [21] Davutoğlu, Ahmet. Το στρατηγικό βάθος : Η διεθνής θέση της Τουρκίας · μετάφραση Νικόλαος Ραπτόπουλος · επιμέλεια Νεοκλής Σαρρής. - 1η έκδ. - Αθήνα : Ποιότητα, 2010.
- [22] <http://math.williams.edu/rubiks-cube-turns-30/>